

Ю. О. КАРПЕНКО

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ НА БУКОВИНІ¹

Розвиток української мови на Буковині та й сам факт безперервного збереження її тут — приклад стійкості і сили народної мови. З часів виникнення української мови і аж до 1940 р. давня східнослов'янська земля протягом шести століть була відділена державними кордонами від інших українських територій, а мова місцевого населення, тобто українська, не знаходила офіційної підтримки, вважаючись в урядових інституціях другорядною.

Однак, коли у зв'язку з історичними обставинами Буковина була відірвана від решти східнослов'янських земель, вона як частина Давньої Русі була заселена слов'янами, давньорусами². Давньоруські корені міцно закріпилися на цій території. Ця обставина і була, визначальною для збереження на Буковині її населення і мови протягом пізнішого періоду. Сила давньоруської традиції, розроблений діловий стиль давньоруської літературної мови визначили, що у Молдавському господарстві, в тому числі й на Буковині, яка відійшла до складу цієї держави, урядові акти, грамоти XIV—XV ст. писалися майже виключно староукраїнською мовою.

Проте з XVI ст. офіційною мовою урядових канцелярій Молдови все частіше стає молдавська мова. Це цілком зрозуміле, нормальне явище. Українська мова втрачає свої офіційні літературні позиції. Вживається вона інколи у діловому письменстві, але з XVII ст. — це в основному строката суміш, далека від народних джерел.

І хоч традиція літературного вжитку української мови на Буковині ніколи не переривалась, вона, особливо в XVII—XVIII ст., була дуже слабкою. З початком австро-угорської окупації привілейоване місце офіційної літературної мови на Буковині займає німецька мова, на зміну якій через 150 років прийшла румунська мова.

¹ Автор користується нагодою висловити щире подяку академіку АН УРСР І. К. Білодіду за цінні поради і допомогу у підготовці даної роботи.

² Археологічні пам'ятки слов'ян сягають на Буковині, за даними Б. О. Тимощука, III ст. н. е. Щонайменше 1000 років відділяє засвідчення на цій території слов'ян від появи тут східнороманського населення.

Але народ Буковини протягом усіх цих часів розмовляв переважно по-українськи (крім українців, тут ще жили молдавани — на півдні території, а також, невеликими групами росіяни, поляки, німці, словаки та ін.). При цьому українсько-східнороманські мовні взаємини тут ніколи не мали субстратного чи суперстратного характеру. Це були взаємини адстратного типу, за яких мовна територія, що перебуває у взаємодії, одержує підтримку, зберігає тісні зв'язки з тими територіями, що не знають такої взаємодії. Втікачі з Галичини і Поділля, переселенці з інших частин України залишили на Буковині виразні сліди і в місцевих говорах, і в народній ономастиці. Міграція населення, безперечно, сприяла збереженню високої єдності буковинських народних говірок та інших говорів української мови. Ще більш важливим чинником була ніколи не втрачена буковинським населенням єдність з іншими українськими і всіма східнослов'янськими територіями.

І тому, коли у зв'язку з формуванням української нації виникла, початково у Наддніпрянщині, нова українська літературна мова, вона легко викликала, як ланцюгову реакцію, такий же процес на Буковині.

На Буковині, власне, не могла виникнути «своя», паралельна літературна мова, бо населення цієї землі було тільки невеличкою частиною українського народу. Та й не було тут титана, подібного Шевченку, який міг би закласти підвалини літературної мови. Разом з цим на Буковині не могла бути відразу ж перенесена Шевченкова літературна мова. Діалектне середовище і відсутність підготовки перешкодили б тут розумінню цієї мови як народної. Вихід залишався у творчому сприйнятті здобутків і норм нової української літературної мови, у дописуванні їх до місцевих умов, місцевих говорів. Це завдання на Буковині було розв'язане передусім Ю. Федьковичем, діяльність якого розвинула і продовжила О. Кобилянська та інші буковинські письменники.

Якщо розглядати мову творів Ю. Федьковича та інших, пізніших буковинських письменників, то за неминучими коливаннями, пов'язаними з індивідуальним смаком і уподобанням автора, можна побачити виразну об'єктивну закономірність. Дві стихії поєднуються в цій мові: стихія шевченківська, стихія нової української літературної мови, і стихія діалектна, стихія місцевих українських народних говорів. Тут, мабуть, доречно говорити саме про стихії, про складові елементи, а не про впливи й функції. Це більше, ніж впливи. І чим далі йти від Федьковича, тим збільшується літературність (шевченківська, наддніпрянська літературність) і зменшується діалектність мови письменника. Це теж об'єктивна закономірність розвитку

української літературної мови на Буковині. Вже між мовою Ю. Федьковича та О. Кобилянської в цьому відношенні велика різниця. У мові ж сучасних буковинських письменників діалектні елементи переважно мають вузьке стилістичне призначення, будучи лише засобом вираження місцевого колориту.

У своєму розвитку українська літературна мова на Буковині у ХІХ—на початку ХХ ст. все більше уодностайнювалася, наближалася до тих її форм, що вживалися на інших українських територіях. Це уодностайнення проникає також і в усне мовлення, чому особливо сприяло, поряд з діяльністю буковинських письменників, поширення на Буковині творів наддніпрянських письменників.

Тому, коли Буковина возз'єдналася в єдиній Українській Радянській державі і її населення одержало змогу оволодіти сучасною українською літературною мовою в повному обсязі і без будь-яких перешкод, воно було до цього вже добре підготовленим. Тому оволодіння мовою відбувається тут досить швидкими темпами.

Школа і преса, радіо і телебачення, кіно і театр поширили літературну мову по всій території Радянської Буковини. І тепер в усному мовленні в широких масштабах спостерігається те, що в ХІХ ст. було притаманне писемній мові — творам буковинських письменників. До діалектної стихії народного мовлення все ширше долучається літературна стихія, проникаючи як у лексичний склад та граматичну будову говірок, так і в різні сфери мовного спілкування.

Звичайно, засвоєння літературної мови різними людьми відбувається по-різному. Більше того, засвоєна мова зазнає значних коливань залежно від ситуації чи сфери вжитку мови. Але загалом позиції літературної мови помітно і невинно розширюються. Вже стало дорослим покоління, яке перебуває під впливом літературної мови від свого народження.

І вже, власне, немає на Буковині людей, мова яких не зазнавала б так чи інакше літературного впливу. Все поширенішим стає своєрідний «білінгвізм», носії діалекту оволодівають літературною мовою настільки добре, що розмовляють нею порівняно вільно, хоч при потребі можуть переходити на діалект.

Це зовсім не означає, що діалектна мова на Буковині ось-ось відімре, а все населення краю заговорить літературною мовою. Мовні зміни відбуваються дуже повільно, про їх швидкість можна говорити тільки у

відносному плані. Однак все більше буковинці користуються у повсякденному вжитку літературною мовою і не користуються або майже не користуються діалектом. Це — результат і одночасно яскравий вияв розквіту української літературної мови на Буковині за роки Радянської влади.